

Хужаназаров Азизжон Анварович,

Тошкент давлат юридик университети
Жиноят-процессуал ҳуқуқи ва
криминалистика кафедраси ўқитувчиси

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2019-8-10>

ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВДА ЭЛЕКТРОН МАЪЛУМОТЛАРДАН Фойдаланиш

Аннотация: Ушбу мақолада электрон маълумотлардан жиноят-процессининг дастлабки тергов босқичида фойдаланиш масалалари ёритиб берилган. Шунингдек, мазкур мақолада электрон кўринишдаги маълумотлардан исбот қилишда фойдаланиш юзасидан хулоса ва таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: Жиноят-процесси, электрон кўринишдаги маълумот, исбот қилиш, қонун, ахборот, технология.

Хужаназаров Азизжон Анварович,

Преподаватель кафедры Уголовно-процессуального
права и криминалистики Ташкентского
государственного юридического университета

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ИНФОРМАЦИЙ В ПРЕДВАРИТЕЛЬНОМ РАССЛЕДОВАНИИ

Аннотация: В данной статье раскрыты вопросы использования электронных информации в предварительном расследовании уголовного-процесса, а также изложены выводы и предложения по использованию в доказывании информации в электронном виде.

Ключевые слова: уголовный-процесс, информация в электронном виде, доказывание, закон, информация, технология.

Khujanazarov Azizjon Anvarovich,

Teacher of the Department of Criminal
Procedural Law and Criminalistics of
the Tashkent State University of Law

USE OF ELECTRONIC INFORMATION IN A PRELIMINARY INVESTIGATION

Annotation: This article reveals the use of electronic information in a preliminary criminal investigation, and also sets out conclusions and suggestions for using electronic information in proving information.

Keywords: criminal process, information in electronic view, proof, law, information, technology.

For citation: Khujanazarov Azizjon Anvarovich. ISSUES OF ENSURING THE RIGHTS OF THE SUSPECTS, THE ACCUSED PERSON IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. Journal of Law Research. 2019, 8 vol., issue 1, pp. 64-67

Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида таъкидланган давлат ва жамият қурилишини такомиллаштириш, қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини сифатли ишлаб чиқиш ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 17 январдаги ПФ-5635-сон Фармони билан тасдиқланган "Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили"да амалга оширишга оид Давлат дастурининг 43-бандида ифодаланган "Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилигини тубдан қайта кўриб чиқиш" бўйича устувор вазифалар ижросини таъминлаш юзасидан бугунги кунда жиноят-процессада ахборот-технологияларини жорий этиш ва фойдаланишга доир чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Шунингдек, мамлакатимизда жадал суръатлар билан олиб борилаётган ўзгаришлар, ижтимоий ва иқтисодий шароитлар жиноятчиликнинг мураккаблашиши ҳамда жиноятчиликнинг сифат жиҳатидан ўзгариши билан қонун устуворлигини ўрнатиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишни таъминлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга оширишни таққозо этади.

Зеро, замонавий жиноят процессуал қонунчилигини ислоҳ қилиш суд-ҳуқуқ ислоҳотларининг устувор йўналишларидан бири бўлиб, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ва ҳимоя қилишни таъминлаш кафолати ҳисобланади.

Жиноят процессуал қонунчиликка мувофиқ, жиноят процессининг муҳим босқичларидан бири бўлган дастлабки тергов жиноят иши кўзгатилаганидан кейин то уни судда кўриш учун тайинлашгача бўладиган жиноят процессининг босқичи бўлиб, дастлабки тергов терговчи ва прокурор томонидан жиноят процессуал қонунчиликка қатъий риоя қилган ҳолда амалга ошириладиган, жиноят иши учун аҳамиятга эга бўлган фактик маълумотларни тўплаш, текшириш, қайд этиш ва баҳолаш фаолиятидир.

Дастлабки тергов ҳаракатларидан бири бўлган гумон қилинувчини, айбланувчини, судланувчини, гувоҳни, жабрланувчини, экспертни сўроқ қилиш; юзлаштириш; таниб олиш учун кўрсатиш; кўрсатувни ҳодиса рўй берган жойда текшириш; олиб кўйиш; тинтув; кўздан кечириш; гувоҳлантириш; мурдани эксгумация қилиш; эксперимент ўтказиш; экспертиза тадқиқотларини ўтказиш учун намуналар олиш; экспертиза ва тафтиш тайинлаш; тақдим этилган ашёлар ва ҳужжатларни қабул қилиш; телефонлар ва бошқа сўзлашув қурилмалари орқали олиб борилган сўзлашувларни эшитиш каби тергов ҳаракатлари орқали далиллар тўпланади.

Дастлабки тергов органлари томонидан ҳар бир жиноят ишини юритишда жиноят-процессуал қонуни нормаларига қатъий амал қилиш шарғлиги тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси 11-моддасида белгиланган талабларга, шу жумладан далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашда, оғишмай риоя этиш муҳим аҳамият касб этади ҳамда қонун нормаларини аниқ бажаришдан ва унга риоя қилишдан ҳар қандай чекиниш, у қандай сабабга кўра юз берганлигидан қатъий назар, шу йўл билан олинган далилларнинг мақбул эмас (яроқсиз) деб топилишига олиб келади[1].

Маълумки, жиноят ишини қонуний, асосли ва адолатли ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган ҳолатлар тўғрисидаги ҳақиқатни аниқлаш мақсадида далилларни тўплаш, текшириш ва баҳолашдан иборат бўлган исбот қилиш босқичида далиллар муҳим эга.

Жиноят иши бўйича ҳақиқатни аниқлаш учун аҳамиятли ҳолатларни аниқлашга хизмат қилиши мумкин бўлган ҳамда физикавий аломатлар ёки белгиларга эга ҳар қандай нарса ашёвий далил деб ҳамда ашёвий далил сифатида жиноят қуроли, ўзида жиноят изларини сақлаб қолган нарсалар, жинойий ҳаракатлар объекти бўлган нарсалар, жинойий ҳаракатлар содир этилгандан кейин жинойий йўл билан топилган маблағлар эвазига топилган мол-мулк, пуллар ва бошқа қимматликлар эътироф этилиши белгиланган[2].

Шунингдек, қонун билан тақиқланмаган маълумотлардан нусха кўчирилиб, мазкур маълумотлар эгаси ёки унинг вакилига берилгандан кейин йўқ қилинадиган "ахборот сақлаш воситалари" (телефон аппаратлари, хотира карталари) ашёвий далил сифатида кўрсатиш мумкин.

Қайд этилганлардан келиб чиққан ҳолда, иш учун аҳамиятли бўлган электрон маълумотлар сақланувчи ахборот сақлаш воситалари (компьютер, телефон аппаратлари, хотира карталари ва бошқа электрон-техник воситалар)ни ашёвий далил сифатида ҳамда "электрон маълумотлар"ни "электрон (рақамли) далил" сифатида баён этиш мумкин.

Ахборот-технологик ёндашувларга асосан "электрон маълумотлар" сифатида компьютер, телефон аппаратлари, хотира карталари ва бошқа электрон-техник воситалардаги электрон дастурлар, электрон кўринишдаги хат ва ҳужжат ҳамда аудио ва видео файллари, интернет ва ижтимоий-тармоқлар ҳамда бошқа электрон иловаларни тушуниш лозим.

Шу ўринда, "электрон далил" тушунчасига соҳага оид манбаларга асосланган ҳолда тўхталиб ўтадиган бўлсак, дастурий таъминот хусусиятларига қараб электрон-техник қурилма ёки электрон маълумотларнинг бошқа турдаги ташувчиларида автоматлаштирилган ҳолда шакллантириладиган, у ерда мавжуд бўладиган ва сақланадиган, рақамли белгилар ёки сигналлар мажмуаси сифатидаги иш учун аҳамиятли бўлган электрон маълумотлар электрон далиллар сифатида ҳисобланиши мумкин.

Ҳозирги кундаги жиноят-процессуал амалиётда исбот қилиш босқичининг далилларни тўплаш йўналишида "электрон маълумотлар" кўринишидаги далилларни тўплаш бўйича кўздан кечириш ва олиб қўйишдан ташқари муайян бир тергов ёки суд ҳаракатлари мавжуд эмас.

Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчиликда электрон далилларни қўлга киритиш усуллари ва уларни электрон далил деб тан олиш ҳамда жиноят ишига қўшиш процессуал ҳаракатларни белгиловчи нормалар ишлаб чиқилмаган.

Илмий манбаларда, қуйидаги далиллар кўринишидаги электрон маълумотлар далилий аҳамиятга эга эканлиги изоҳланган, яъни: тергов ҳаракатлари баённомалари, бошқа ҳужжатлар, ашёвий далиллар ва кўрсатувлар[3].

Терговчи ва суд ахборот технологиялари соҳасидаги мутахассис ёки эксперт иштирокида электрон-техник қурилмани ва бошқа электрон маълумотларни ташувчи воситаларни аниқланган жойида электрон ахборотни сақлаш ва олишнинг самарали воситаларидан фойдаланган ҳолда кўздан кечиради.

Шу билан бирга, электрон маълумотларни кўздан кечириш вақтида масофадан

туриб, электрон-техник қурилма, компьютер тармоқлари ёки электрон ташувчилардан фойдаланган ҳолда электрон далил сифатида қўлга киритилиши мумкин.

Юқорида қайд этилганлардан келиб чиққан ҳолда, қуйидаги фикрларни келтириш мумкин:

- жиноят-процессининг дастлабки тергов босқичида "электрон маълумот"ларни тўплаш ва уларни расмийлаштиришни белгиловчи жиноят процессуал нормаларни ишлаб чиқиш;

- "электрон жиноят иши" доирасида ишга тааллуқли бўлган "электрон маълумот"ларни тўплаш бўйича дастлабки терговни амалга оширувчи органнинг мансабдор шахси, терговчига тегишли бўлган расмий электрон рақамли имзо билан тасдиқланган "электрон баённома"ни жорий этиш мақсадга мувофиқ.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2018 йил 24 августдаги "Далиллар мақбуллигига оид жиноят-процессуал қонуни нормаларини қўллашнинг айрим масалалари тўғрисида"ги 24-сон қарори//Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, www.lex.uz. (Decree of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan № 24 of the August 24, 2018 "On some issues of use of the norms of Criminal procedural Law concerning the Acceptability of Proofs" // National database of legislation of the Republic of Uzbekistan, www.lex.uz)

2. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, www.lex.uz. (National database of legislation of the Republic of Uzbekistan, www.lex.uz)

3. Калиновский К.Б., Маркелова Т.Ю. Доказательственное значение "электронной" информации в российском уголовном процессе // Российский следователь. 2001. № 6. С. 18-19. (Kalinovsky KB, Markelova T.Yu. Evidence value of "electronic" information in the Russian criminal process // Russian investigator. 2001. No. 6. p. 18-19)